

Wat het boek lezenswaardig maakt is de heldere compositie en een goed doorlopend verhaal. Mede daardoor is er echter weinig ruimte voor vergelijking. De avonturen van de tien paters zijn verrassend, maar zouden nog veel meer aan betekenis winnen wanneer ze in een bredere context functioneerden. De opleiding van de jongens in Nederland, het Seminarie in Zenderen, is bijvoorbeeld echt niet veel strenger en killer dan andere vergelijkbare opleidingen in die tijd. Maar de (ex-)paters daar zelf op laten terugblikken is natuurlijk vragen om een zeker zelfmedelijden. Ook de lotgevallen van de jongens in Brazilië zijn interessant, maar zouden veel meer kleur kunnen krijgen door vergelijkingsmateriaal en een zekere afstand tot het bronnenmateriaal. Kracht en zwakte van het boek is dan ook het gebruik van de bronnen. Met het zeer persoonlijke materiaal is een erg mooi verhaal te construeren, iets wat Haenen ook zeker doet. Bovendien zijn sommige paters beslist niet te beroerd voor wat zelfreflectie. Piet Jansen, één van de weinige mannen die pater is gebleven, geeft dan ook een zeer heldere analyse van het werk en de toekomst van de rooms-katholieke kerk in Brazilië.

Zwakte van het boek is juist ook de ongecompliceerde weergave van de ervaringen van de paters. Als iets mooier werd voorgesteld dan het was, dan was het wel de missie. De paters beschrijven het zelf ook: het waren vooral de romantische Afrikaanse zendingsverhalen die hen en het thuisfront enthousiasmeerden. Dat kwam ook tot uiting in hun brieven naar huis, maar de vraag is natuurlijk of de interviews vandaag de dag het beeld niet te zeer de andere kant op laten slingeren. Het is gevaarlijk mensen op hun blauwe ogen te geloven in een terugblik op gebeurtenissen van veertig jaar geleden. Zo lezen we kloeke verhandelingen over hun hulp aan de lokale arme bevolking gevolgd door berispingen van hun kille leermeesters. Beelden zijn vaak vertroebeld, de eigen inzet wordt vaak overdreven. Kortom, er is vergelijkingsmateriaal nodig. Dat had bijvoorbeeld het archief van de karmelieten kunnen zijn, of

desnoods de interviews die verschillende andere paters van de orde gaven via het zogeheten project KomMissieMemoires.

Maar wellicht is het ook een oneigenlijke historische reflex om 'volledigheid' – en het liefst ook annotatie – te eisen. Het is dan ook de vraag of bovenstaande 'tips' de leesbaarheid ten goede waren gekomen. Feit blijft dat het boek een sfeertekening geeft van tien mensenlevens, vaak interessant, verrassend en bij vlagen ontroerend. Gelezen als een sfeertekening is het dan ook een erg wervende eerste instap in de opmerkelijke wereld van de rooms-katholieke missie.

GERRIT DE GRAAF, INSTITUUT VOOR
NEDERLANDSE GESCHIEDENIS

Bos, Bob van den, *Mirakel en debacle. De Nederlandse besluitvorming over de Politieke Unie in het Verdrag van Maastricht* (Dissertatie Leiden 2008; Assen: Van Gorcum, 2008, 410 blz., ISBN 978 90 232 4437 0).

De Franse minister voor Europese Zaken Elisabeth Guigou had haar collega Piet Dankert nog zo gewaarschuwd. De ambitieuze plannen van het Nederlandse voorzitterschap om de Europese Politieke Unie (EPU) in het Verdrag van Maastricht optimaal communautair op te tuigen waren gedoemd te sneuvelen. Kort voor de Raad van Ministers van Buitenlandse Zaken, die over de Nederlandse EPU-voorstellen zou vergaderen, drukte Guigou Dankert op het hart de zaak wat pragmatischer aan te pakken, 'mais Piet ne voulait pas entendre' (216). Gedurende de zomer was duidelijk geworden dat de 'Dankert-club' op Buitenlandse Zaken (de Directie Europese Integratie (DIE)) wilde communautaire plannen had met de EPU. Dit in weerwil van de tamelijk risicoloze voorbereidingen van het voorafgaande Luxemburgse voorzitterschap én de officiële voornemens van het Nederlandse voorzitterschap.

Maar DIE kon vastberaden doorzetten, omdat minister Hans van den Broek, gepreoccupeerd met Joegoslavië, het hele EPU-project ondubbelzinnig aan zijn staatssecretaris gedelegeerd had en deze bovendien op de achtergrond gesteund werd door de Euro-opportunistische premier Ruud Lubbers.

Het 'kunstwerk van Piet' (336), zoals Hedy D'Ancona het EPU-voorstel van Nederland liefdevol omschreef, werd op 30 september 1991 nietsontziend afgeschoten door de Raad van Ministers. Sindsdien staat die dag in de diplomatieke geschiedenis van Nederland bekend als 'Zwarte Maandag'. Hoe heeft het zover kunnen komen? Hoe kon het dat de verantwoordelijken voor het Nederlandse standpunt volstrekt doof bleken voor alle waarschuwingen en kritische kanttekeningen uit binnen- en buitenland? Welke rol speelden de betrokken politieke zwaargewichten Lubbers, Van den Broek en Kok? Over het antwoord op deze vragen gaat *Mirakel en debacle*, het proefschrift van Bob van den Bos.

Van den Bos geeft een lezenswaardige reconstructie van de intrigerende geschiedenis van 'Zwarte Maandag'. Het boek komt echter pas vanaf bladzijde 115 goed op gang. Dat is jammer, vooral omdat de exercitie in de eerste twee hoofdstukken afbreuk doet aan het gedetailleerde en afgewogen verhaal dat daarop volgt. Zo is de voorgeschiedenis die Van den Bos schetst in hoofdstuk 2 van (te) grillig niveau – om één voorbeeld te geven: mee gaan met Van den Bos' bewering dat De Gaulle's Fouchet-plannen 'een voorloper van het Maastricht-proces' (sic) waren (69), vraagt onverantwoord veel welwillendheid van de enigszins geïnformeerde lezer. Een meer structureel probleem zit echter in hoofdstuk 1. Daar doet Van den Bos omstandig uit de doeken waarom hij ervoor gekozen heeft zijn hele verhaal te structureren naar het voorbeeld van *Essence of Decision* (1971, 1999). In dat boek beschrijft de Amerikaanse politicoloog Graham Allison de besluitvorming in Washington tijdens de Cuba-crisis. Allison doet dat maar liefst drie keer, maar wel iedere keer vanuit een ander (sociaal-wetenschappelijk) perspec-

tief. Eerst vanuit de (assumptie van de) rationele actor, vervolgens vanuit de structuur en cultuur van de organisatie, en ten slotte vanuit het perspectief van de voortdurende strijd tussen bureaucratistische entiteiten. Destijds was het *statement* van Allison dat de drie geschiedenissen totaal verschillende 'waarheden' opleverden: theoretische elegantie, bijvoorbeeld op basis van de assumptie van de rationele actor, bleek te kunnen leiden tot een tunnelvisie opgetrokken uit halve waarheden. Allison pleitte er daarom voor fenomenen als organisatiecultuur en bureaucratisch expansionisme, die wellicht minder gemakkelijk rationeel te duiden waren, ook te betrekken in onderzoek naar het hoe en waarom van buitenlands beleid. Van den Bos heeft gelijk dat deze les van Allison onverminderd van belang is bij studies die zich ten doel stellen processen van (buitenlandpolitieke) besluitvorming te doorgronden, maar hij schiet zijn doel voorbij door de Allison-structuur onverkort toe te passen op de Nederlandse besluitvorming rond 'Zwarte Maandag'. Behalve dat die structuur het drama voortdurend in de weg zit, blijkt deze ongeschikt voor het onderzoeken van Europese onderhandelingen. Allison's analysekader biedt onvoldoende ruimte voor het complexe spel van trekken en duwen dat gespeeld wordt binnen de multilaterale kaders van de Europese integratie tijdens verdragsonderhandelingen. Overigens negeert Van den Bos de omvangrijke politicologische en bestuurskundige literatuur over de totstandkoming van Europese verdragen geheel.

Zoveel aandacht als hij heeft voor Amerikaanse politicologen, zo weinig oog heeft Van den Bos voor relevante Europese publicaties. Zo is de enige primaire bronnenpublicatie over de koortsachtige onderhandelingen betreffende de verknoopte kwesties van de Duitse eenwording en de Europese integratie in de periode 1989-1990, de omvangrijke *Sonderedition* van de *Dokumente zur Deutschlandpolitik* (1998), aan de aandacht van Van den Bos ontsnapt. Hetzelfde geldt voor het beste Nederlandstalige werk over de totstandkoming van de Economische en Monetaire Unie (EMU)

– Metten en Van Riel, *De keuzes van Maastricht* (2000) – en de ruime verzameling toegankelijke stukken in het IISG over de onderhandelingen. In dat licht verbaast het minder dat Van den Bos zich onvoldoende rekenschap geeft van het feit dat de hele EPU in de perceptie van Mitterrand en Kohl ondergeschikt was aan het Frans-Duitse *quid pro quo* ‘EMU voor eenwording’. EPU was voornamelijk aan de steel gestoken voor binnenlands gebruik door Kohl. De bondskanselier kon immers alle middelen gebruiken om de massieve aversie tegen een mogelijk opgeven van de D-Mark te apaiseren.

Doordat de scoop van *Mirakel en debacle* erg nationaal Nederlands blijft, lijkt Van den Bos zich ten slotte niet voldoende gerealiseerd te hebben wat de potentiële reikwijdte is van zijn voornaamste verklaring voor ‘Zwarte Maandag’. Het is de verdienste van Van den Bos dat hij ontdekte dat Commissievoorzitter Jacques Delors eigenhandig Commissiebedenksels direct in de Nederlandse EPU-conceptteksten plugde (die op het *moment suprême* zelfs Franstalig waren). Dat is een brisante ontdekking. Niet alleen omdat heel ambtelijk en politiek Den Haag onwetend werd gehouden, maar ook omdat het Nederlands voorzitterschap zo de speelbal werd van een Allison-achtige bureaucratische strijd op Europees niveau: die tussen het door (pro-Britse) Denen gedomineerde Raadssecretariaat en Delors’ Europese Commissie. Voorzover hij er oog voor heeft, constateert Van den Bos dit slechts terloops. Problematisering van deze Europese dimensie laat hij geheel achterwege, evenals de (kern)vraag wat Delors precies bewoog.

Mirakel en debacle bevat een gedetailleerde en soms onthullende reconstructie van de weg naar ‘Zwarte Maandag’. Als zodanig is het boek een waardevolle eerste aanzet voor historisch vervolgonderzoek naar deze episode in de geschiedenis van de Nederlandse Europapolitiek en Europese integratie.

Lijst van recensies

- Baneke, David, *Synthetisch denken. Natuurwetenschappers over hun rol in een moderne maatschappij* (Ton van Helvoort) 142 - 143
- Berg, Bianca van den, *De Sint-Janskerk in Gouda. Een oude stadskerk volgens een nieuw ruimtelijk plan* (Karel Emmens) 107 - 108
- Bijleveld, Nicolaj, *Voor God, volk en vaderland. De plaats van de hervormde predikant binnen de nationale eenwordingsprocessen in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw* (Dirk Jan Wolffram) 132 - 133
- Bos, Bob van den, *Mirakel en debacle. De Nederlandse besluitvorming over de Politieke Unie in het Verdrag van Maastricht* (Mathieu Segers) 153 - 155
- Bruyn Kops, Henriette de, *A Spirited Exchange. The Wine and Brandy Trade between France and the Dutch Republic in its Atlantic Framework, 1600-1650* (Karel Davids) 117 - 119
- Cauwer, Peter De, *Tranen van bloed. Het beleg van 's-Hertogenbosch en de oorlog in de Nederlanden, 1629* (Jord Hanus) 122 - 124
- Deferme, Jo, *Uit de ketens van de vrijheid. Het debat over de sociale politiek in België, 1886-1914* (Bram Van Dael) 140 - 142
- Engen, Hildo van, Verhoeven, Gerrit (eds.), *Monastiek observantisme en Moderne Devotie in de Noordelijke Nederlanden* (Bas Diemel) 105 - 107
- Futselaar, Ralf, *Lard, Lice and Longevity. The Standard of Living in Occupied Denmark and the Netherlands 1940-1945* (L.H. Lumey) 148 - 150
- Haenen, Marcel, *Tien paters op Gods grote akker. De laatste Nederlandse missionarissen in Brazilië* (Gerrit de Graaf) 152 - 153
- Hagen, Edwina, *'Een meer of min doodlyken haat'. Antipapisme en cultureel natiebeseft in Nederland rond 1800* (Gert-Jan Johannes) 126 - 128
- Houkes, Annemarie, *Christelijke vaderlanders. Godsdienst, burgerschap en de Nederlandse natie (1850-1900)* (Piet de Rooy) 130 - 131
- Huisman, Marijke, *Publieke levens. Autobiografieën op de Nederlandse boekenmarkt 1850-1918* (Barbara Henkes) 135 - 137
- Jensen, Lotte, *De verheerlijking van het verleden. Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw* (Joep Leerssen) 133 - 135
- Kaplan, Benjamin J., *Divided by Faith. Religious Conflict and the Practice of Toleration in Early Modern Europe* (Joris van Eijnatten) 108 - 110
- Koldewij, Jos, Hermesdorff, Alexandra, Huvenne, Paul (eds.), *De schilderkunst der Lage Landen I. De middeleeuwen en de zestiende eeuw* (Yvonne Bleyerveld) 100 - 102
- Kooijmans, Luuc, *Gevaarlijke kennis. Inzicht en angst in de dagen van Jan Swammerdam* (Klaas van Berkel) 124 - 126

Lottum, Jelle van, *Across the North Sea. The Impact of the Dutch Republic on International Labour Migration, c. 1550-1850* (Maarten Prak) 112 - 114

Maarseveen, Jacques G.S.J., Klep, Paul M.M., Stamhuis, Ida H. (eds.), *The Statistical Mind in Modern Society. The Netherlands 1850-1940 I. Official Statistics, Social Progress and Modern Enterprise; II. Statistics and Scientific Work* (Nico Randeraad) 139 -140

Meijers, Erica, *Blanke broeders - zwarte vreemden. De Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de apartheid in Zuid-Afrika, 1948-1972* (James Kennedy) 150 - 152

Mochizuki, Mia M., *The Netherlandish Image after Iconoclasm, 1566-1672. Material Religion in the Dutch Golden Age* (Koenraad Jonckheere) 114 - 115

Obdeijn, Herman, Schrover, Marlou, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Barbara Henkes) 104 - 105

Poulsen, Bo, *Dutch Herring. An Environmental History, c. 1600-1860* (Richard W. Unger) 120 - 122

Rooy, Piet de, e.a. (eds.), *Geschiedenis van Amsterdam IV. Tweestrijd om de hoofdstad 1900-2000* (Pim Kooij) 145 - 146

Sillevis, John, Smets, Irene, Stumpel, Jeroen (eds.), *De schilderkunst der Lage Landen III. De negentiende en de twintigste eeuw* (Yvonne Bleyerveld) 100 - 102

Thoen, Erik, Molle, Leen Van (eds.), *Rural History in the North Sea Area. An Overview of Recent Research, Middle Ages - Twentieth Century* (Anton Schuurman) 102 - 104

Tracy, James D., *The Founding of the Dutch Republic. War, Finance, and Politics in Holland, 1572-1588* (Maarten Prak) 115 - 117

Turpijn, Jouke, *Mannen van gezag. De uitvinding van de Tweede Kamer 1848-1888* (Marnix Beyen) 128 - 130

Vanacker, Daniel, *Een averechtse liberaal. Leo Augusteyns en de liberale arbeidersbeweging. Van activist tot antifascist. Leo Augusteyns en het Vlaams-nationalisme* (Sjaak van der Velden) 137 - 139

Vlieghe, Hans, Kieft, Ghislain, Wansink, Christina J.A. (eds.), *De schilderkunst der Lage Landen II. De zeventiende en de achttiende eeuw* (Yvonne Bleyerveld) 100 - 102

Vries, Oebele, *Boer Gerben Feitsma. Portret van een Friese NSB-burgemeester* (Peter Romijn) 146 - 148

Vuijsje, Marja, *Joke Smit. Biografie van een feministe* (Anneke Ribberink) 144 - 145

Wit, Annette de, *Leven, werken en geloven in zeevarende gemeenschappen. Schiedam, Maassluis en Ter Heijde in de zeventiende eeuw* (Manon van der Heijden) 119 - 120

Zeischka, Siger, *Minerva in de polder. Waterstaat en techniek in het hoogheemraadschap van Rijnland (1500-1865)* (William H. TeBrake) 110 - 112

Lijst van webrecensies

www.knhg.nl

Bos, Jaap, **Evart van Dieren. Een kroniek van het falen** (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 296 blz., € 37,50, ISBN 978 90 8964 004 8) (Daan Wegener).

Diepen, Remco van, **Polders als proeftuin. Experimenten met de gezondheidszorg in Flevoland 1940-1984** (Publicaties van Nieuw Land Erfgoedcentrum 79; Lelystad: Uitgeverij De Twaalfde Provincie, Nieuw Land Erfgoedcentrum, 2007, 168 blz., € 22,50, ISBN 978 90 72380 91 3) (Henk van den Velden)

Diser, Lyvia, **Frans Drijvers (1858-1914). Sociaal bewogen Vlaams priester** (Leuven: Davidsfonds, 2008, 203 blz., € 24,95, ISBN 978 90 5826 534 0) (Frans-Jos Verdoodt)

Doedens, Anne, Looijesteijn, Henk, **Op jacht naar Spaans zilver. Het scheepsjournaal van Willem van Brederode, kapitein der mariniers in de Nassause vloot (1623-1626)** (Hilversum: Verloren, 2008, 493 blz., € 49,-, ISBN 978 908704 047 5) (Matthias van Rossum)

Dorsman, L.J., Knegtmans, P.J. (eds.), **Keurige wereldbestormers. Over studenten en hun rol in de Nederlandse samenleving sedert 1876** (Universiteit en samenleving 4; Hilversum: Verloren, 2008, 136 blz., ISBN 978 90 8704 069 7) (Annelies Noordhof-Hoorn)

Duchenne, Geneviève, **Esquisses d'une Europe nouvelle. L'européisme dans la Belgique de l'entre-deux-guerres (1919-1939)** (Euroclio. Études et documents 40; Brussel [etc.]: P.I.E. Peter Lang, 2008, 712 blz., ISBN 978 90 5201 367 1) (Frederik Verleden)

Gelder, Roelof van, **Zeepost. Nooit bezorgde brieven uit de 17de en 18de eeuw** (Amsterdam, Antwerpen: Atlas, 2008, 276 blz., € 19,90, ISBN 978 90 450 0489 1) (Matthias van Rossum)

Godrie-van Gils, Gerda, **Vrouwelijke vorming tussen Martha en Maria. Katholiek huishoudonderwijs in Noord-Brabant, 1919-1968** (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland. Derde reeks [34]; Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 2008, 227 blz., ISBN 978 90 70641 84 9) (Jozef Vos)

Heynickx, Rajesh, **Meetzucht en mateloosheid. Kunst, religie en identiteit in Vlaanderen tijdens het interbellum** (Nijmegen: Vantilt, 2008, 479 blz., € 29,95,-, ISBN 978 90 7503 90 4) (Marit Monteiro)

Lambooij, H.Th.M., **Sibrandus Leo en zijn abtenkronieken van de Friese premonstratenzerkloosters Lidlum en Mariëngaarde. Een nadere studie, editie en vertaling** (Dissertatie Leiden 2008, Middeleeuwse studies en bronnen 111; Hilversum: Verloren, 2008, 539 blz., € 45,-, ISBN 978 90 8704 007 9) (Petty Bange)

Messing, M.W.J., **Toen had je de politionele acties, maar zonder 5-2-RI. 5-2 RI 1947-1950, Nijmegen, Celebes, Java, Sumatra, Borneo. Een beknopte geschiedenis van het bataljon 5-2 RI tegen de achtergrond van het Nederlands-Indonesische conflict aan de hand van de belevenissen van soldaat eerste klas Nico Messing** (Franeker: Van Wijnen, 2008, 273 blz., € 19,50,-, ISBN 978 90 5194 343 6) (M. Elands)

Moussault, Paul, Lust, Jan, **Rood verzetsfront. Aanzetten tot stadsguerrilla in Nederland. Een reconstructie** (Breda: Papieren Tijger, 2009, 352 blz., € 25,-, ISBN 978 90 6728 222 2) (Bart van der Steen)

Overman, Rogier, **Een welkom academisch gezelschap. Geschiedenis van de Amsterdamse Universiteits-Vereniging 1889-2007** (Amsterdam: Aksant, 2008, 407 blz., € 19,90, ISBN 978 90 5260 275 2) (David Baneke)

Piceu, Tim, **Over vrybuters en quaetdoenders. Terreur op het Vlaamse platteland (eind 16e eeuw)** (Leuven: Davidsfonds, 2008, 291 blz., ISBN 978 90 5826 535 7) (Frans Thuijs)

Thuijs, Frans, **De ware Jaco. Jacob Frederik Muller, alias Jaco (1690-1718), zijn criminele wereld, zijn berechting en zijn leven na de dood** (Oorspronkelijk dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2007; Hilversum: Verloren, 2008, 443 blz., € 29,-, ISBN 978 90 8704 031 4) (Pieter Spierenburg)

Uuden, Cornelia van, Stokvis, Pieter, **Bloemen Mozes. Het leven van Adolph Stein in de marge (1872-1944)** (Amsterdam: Bert Bakker, 2008, 242 blz., € 18,95, ISBN 978 90 351 3236 8) (Dienke Hondius)

Velthoven, Harry van, **Tussen opportunisme en radicalisme. Het Willemsfonds en de Vlaamse kwestie in 171 petitities (1860-1913)** (Leuven: Academia Press/Liberaal Archief, 2008, 154 blz., € 15,-, ISBN 978 90 382 1255 5) (Nico van Campenhout)

Vos, Jozef, **Tastend door de tijd. Twee eeuwen onderwijs en zorg voor slechtiende en blinde mensen** (Amsterdam: Boom, 2008, 395 blz. + cd, € 36,50, ISBN 978 90 8506 644 6) (Marjoke Rietveld-van Wingerden)

Wladimiroff, Igor, **De kaart van een verzwegen vriendschap. Nicolaes Witsen en Andrej Winius en de Nederlandse cartografie van Rusland** (Dissertatie Groningen 2008, Baltic Studies 10; Groningen: INOS/NRCe, 2008, 53 krt., x + 385 blz., € 50,-, ISBN 978 90 812859 1 9) (Kees Zandvliet)